

ФОНД ГРОМАДИ — АЛЬТЕРНАТИВНЕ ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У статті досліджується концепція фонду громади, його основні характеристики, напрями діяльності, зарубіжний досвід, а також аналізуються тенденції створення фондів громад в Україні.

In the article there are being searched the concept of community foundation, its main particularities, directions of activities, foreign experience and are being analyzed the tendency of community foundations' creation in Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вирішення повсякденних економічних та соціальних проблем певної територіальної громади покладено, в першу чергу, на органи місцевої влади. Зрозуміло, що види та напрями такої діяльності регламентуються та обмежуються можливостями місцевих бюджетів, наповнення яких в Україні на сьогодні не відбувається належним чином, а отже, і вирішення місцевих проблем, не здійснюється повною мірою. Отже, виникає необхідність пошуку самими членами територіальної громади альтернативних джерел ресурсів для власних соціально-економічних перетворень. Світова практика виробила ряд інструментів, що застосовуються для підвищення добробуту та якості життя громади зусиллями місцевого населення, серед яких можемо відмітити фонди громад (ФГ). Одним з основних завдань фондів громад є акумулювання місцевих, а також залучення зовнішніх ресурсів на потреби місцевої громади, розподіл даних ресурсів для вирішення нагальних соціальних та економічних проблем. Успішність даної моделі підтверджує той факт, що на сьогодні в світі працює більше 1400 фондів громад, з яких більше 700 функціонує в США. В 2008 році в Америці фонди громад протягом року надали фінансової підтримки місцевим громадам на суму більше 4,6 млрд доларів [1]. У більшості країн, де розповсюджена така практика, термін "фонд громади" закріплено законодавчо та розроблено нормативно-правову базу, що регулює створення та функціонування фондів громади. В США, наприклад, розроблено національні стандарти роботи ФГ [2], що свідчить про розуміння державою важливості цього інструменту для задоволення ключових потреб місцевих громад. Україна

знаходиться на початковій стадії розвитку ФГ. В країні не існує закріпленого терміна, що відповідав би концепції фонду громади, ці організації діють в умовах законодавства, що існує для благодійних організацій. На сьогодні функціонує декілька організацій, які позиціонують себе повністю або частково як фонд громади, але у них відсутні єдине розуміння цієї концепції та системний підхід до діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженнями теоретичних та практичних аспектів створення, функціонування, впливу на економічний та соціальний розвиток територіальної громади займається ряд науковців, серед яких можемо виділити Д. Рейнолдс [3], Дж. Лове [4,5], Д. Тітле [6], Дж. Кармен [6,7], Е. Гаста [9], П. Холла [10, 11], П. Волкенхорста [12], С. Маейра [13] та інших.

Аналізом динаміки розвитку, основними подіями та тенденціями світового руху фондів громад займається Глобальний фонд з розвитку фондів громад WINGS, метою якого є сприяння розвитку фондів громад в світі [14].

У США функціонує організація Foundation Center, яка аналізує стан розвитку фондів громади в Америці, надає статистичні дані та інформаційні матеріали, пов'язані з даним питанням [2]. Подібна організація існує і в Канаді [15].

В Україні питаннями розвитку фондів громади займається Український форум благодійників (УФБ) [16] та Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину "Єднання" [17], який реалізує програму "Школа фондів громад", що фінансується фондом Чарльза Стюарта Мотта.

Таблиця 1. Динаміка кількості фондів громад по регіонах

Регіон	Рік	2000	2003	2004	2005	2008
Америка		720	852	867	874	965
Європа/Ближній Схід		98	186	209	248	406
Африка		7	7	11	12	15
Азія/Тихоокеанський регіон		10	19	33	41	55
Всього		835	1064	1120	1175	1441

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У даній роботі пропонується дослідження концепції фонду громади, його основних ознак, напрямів діяльності, зарубіжний досвід створення і функціонування та аналіз тенденцій розвитку фондів громад в Україні.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фонди громади (community foundation) почали виникати на початку 1900-х років у США як напрям філантропічної діяльності, вони дозволяли гнучко реагувати на потреби громади. Перший фонд громади було створено в Клівленді в 1914 році. До пріоритетних напрямів діяльності даного фонду відносилися економічний розвиток сусідських громад, відновлення центральної частини міста, укріплення берегів озера, робота з молоддю, людьми похилого віку та специфічними групами, медичні послуги малозабезпеченим групам населення тощо [4]. На сьогодні його активи складають більше ніж 2,18 млрд доларів [18]. Розповсюдження цієї моделі в Європі почалося в 80-х роках і на сьогодні кількість фондів у Європі складає близько 400. В табл. 1 наведено динаміку кількості фондів громад по регіонам за 2000—2008 рр. [19].

Як було зазначено вище, в Україні організації, що позиціонують себе як фонди громад, діють у правовому полі благодійних організацій. Але треба відмітити, що існує певна різниця між благодійними фондами і установами та фондами громад. Для виявлення цих відмінностей виділимо основні ознаки, що притаманні ФГ. З цією метою проаналізуємо основні визначення, що використовуються для опису концепції фонду громади.

Згідно національним стандартам роботи фондів громад США, фонд громади — це некомерційна, звільнена від податків, незалежна, нерелігійна організація, що підтримується громадськістю, довготерміновою метою якої є накопичення постійних грошових фондів від різних донорів для забезпечення благодійними ресурсами мешканців визначеної географічної області, яка зазвичай не перевищує території штату [2]. Організація WINGS визначає ФГ як незалежну, неприбуткову, благодійну організацію, що функціонує на певній географічній території і з часом створює за рахунок пожертв різноманітних донорів з громади власний цільовий капітал (ендаумент) [14]. Світовий банк дає таке визначення ФГ: фонди громад є місцевими організаціями, які мобілізують місцеві благодійні пожертви задля підтримки ряду проектів з розвитку громади через надання грантів [20]. Окремі країни використовують своє визначення фондів громад, що пов'язане з різними умовами, потребами та середовищем існування певної краї-

ни, але всі вони мають спільні характеристики риси, які дають можливість сформувати комплексне визначення ФГ. Фонди громад — це грантодавчі організації, які:

— намагаються покращити якість життя всіх людей на визначеній географічній території;

— є незалежними від контролю або впливу інших організацій, держави чи донорів;

— управляються місцевими

жителами, які широко представляють всю громаду;

— надають гранти іншими неприбутковим організаціям з метою охопити різноманітні потреби громади, які постійно змінюються;

— накопичують постійний капітал для громади в основному через створення ендаументу від різних донорів, включаючи місцевих жителів, корпорації, уряд та інші фонди і неприбуткові організації;

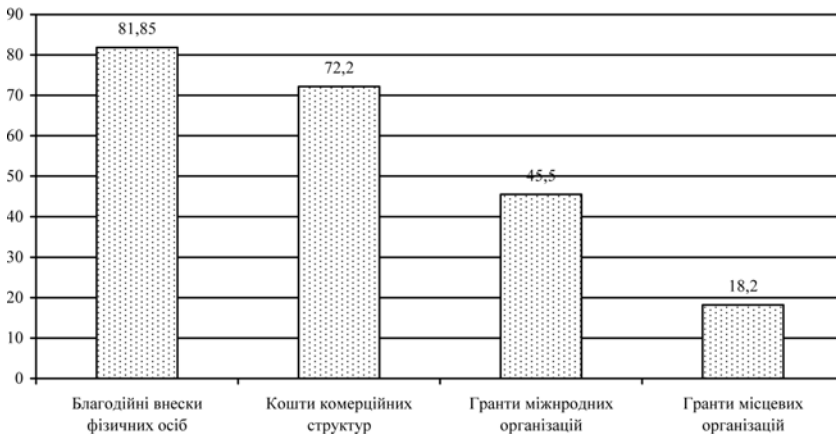
— надають послуги донорам з метою допомогти їм досягти своєї благодійної мети;

— працюють на засадах широкого залучення всіх членів громади та партнерських відносин для вирішення проблем та виробітки рішень з важливих для громади питань;

— мають відкриту та прозору політику щодо всіх аспектів своєї діяльності;

— є підзвітними перед громадою з приводу мети, операційної та фінансової діяльності [21].

Отже, якщо порівняти фонди громад та інші благодійні організації, то можемо відзначити декілька відмінностей в їх організації та функціонуванні. По-перше, географічні межі функціонування ФГ значно вужчі, ніж благодійних організацій. Як правило, фонди громад створюються для конкретного міста або села, рідше для певного регіону, тоді як благодійна організація може охоплювати своєю діяльністю район, область або цілу країну. Важливою відмінністю є те, що основною метою ФГ є покращення якості життя цілої громади, тобто тематика програм, що фінансується фондами, може бути різноманітною і стосуватися різних груп населення. Благодійним організаціям більш притаманно працювати з певною групою, наприклад, літніми людьми, дітьми, жінками тощо, або з певної тематики. Різними є також джерела та підходи до фінансування. Для обох видів організацій основним джерелом фінансування є донори, але благодійні організації можуть також заробляти ресурси за рахунок певної діяльності, наприклад, створення соціальних підприємств, надання платних послуг тощо. ФГ, як правило, тільки інвестують свій основний капітал. Фонди громад розподіляють кошти на конкурсній основі, що підвищує результативність фінансування, оскільки вибираються такі проекти, які спрямовані на вирішення нагальних потреб та проблем у громаді та які пропонують інноваційні підходи до їх вирішення. Благодійні організації, як правило, фінансують власні програми або надають адресну допомогу. Основною відмінністю, на нашу думку — дуже важливою, є те, що в управлінні ФГ беруть участь члени громади, що дозволяє забезпечити широке залучення різноманітних груп до дослідження, фінансування та вирішення місцев-

Рис. 1. Джерела фінансування фондів громад в Україні

вих проблем. Участь всіх секторів суспільства — влади, бізнесу та громади — допомагає створити реальну модель дієвої демократії.

Функціонування такої форми самоорганізації громади, як фонд громади, залежить від великої кількості об'єктивних та суб'єктивних факторів, які діють у певній країні і в певній місцевості. Це — рівень економічно-соціального розвитку країни та окремої громади, традиції благодійної діяльності, рівень розвитку волонтерства, ступінь сприятливості середовища функціонування бізнесу та рівень його соціальної відповідальності, рівень ініціативності та активності населення, зацікавленість органів місцевого самоврядування в даних процесах, сприятливість законодавчого поля тощо. Ця модель дуже адаптивна та гнучка і дозволяє кожній країні чи громаді створювати свої фонди громад, виходячи з певних місцевих особливостей, але при цьому зберігати ті основні риси, які розглядалися вище. Так, для різних країн та окремих громад можуть бути різними способи залучення ресурсів. Наприклад, для США та Канади більш характерним є підтримка ФГ індивідуальними донорами. У Великобританії важливу роль у фінансуванні відігравав національний уряд, який на початку розвитку даного інституту надав початкову підтримку шістьом фондам громад. На сьогодні свій капітал фонди формують за допомогою підтримки національного та місцевого урядів, благодійних фондів та коштів окремих осіб і компаній. Для країн з більш низьким рівнем доходів підтримка може надаватися місцевим бізнесом, національними та міжнародними фондами. Як приклад, можемо навести Словаччину, де перші ФГ створювалися за підтримки міжнародних донорів. У бідних громадах ефективною є стратегія збору малих сум коштів з великої кількості людей на місцевому рівні. Не останньою є роль національного та місцевого урядів у наданні фінансування фондів громад на реалізацію грантових програм. У цьому випадку фонди виступають посередниками, які можуть більш ефективно використати фінансові ресурси для задоволення першочергових потреб в громаді. Враховуючи кризовий стан економіки України, максимальну ефективність у наповненні фондів громад можуть забезпечити тільки три сектори разом: бізнес, місцева влада та жителі громади.

Згідно дослідженням УФБ, які було проведено в 2008 році, організації, які позиціонують себе як фонди громад, засвідчили, що зараз фонди не мають значних

фінансових можливостей. Третина фондів громад залучає до 50 тис. грн. благодійних надходжень за рік. Оскільки близько 95% фондів розташовані у великих містах та в обласних центрах, ці суми не є значними. Лише один фонд громад назвав суму, що перевищує 500 тис. грн. [22]. Джерела фінансування українських фондів громад представлені на рис. 1 [22].

Отже бачимо, що більша частина коштів до фондів громад надходить від фізичних осіб та комерційних організацій. Разом з місцевими державними організаціями та з органами влади декілька фондів громад проводять конкурси соціальних проектів, що дає можливість максимального використовувати соціальні ресурси. 42% фондів громад мають представників органів місцевої влади в своїй керівній раді та залучає представників бізнесу, а також громадських і благодійних організацій [23].

Спектр надання грантів та вкладення коштів українськими фондами громад досить широкий. У першу п'ятірку пріоритетних сфер увійшли соціальний захист, підтримка громадських організацій, розвиток громади, культура і дозвілля. Проблеми освіти та охорони здоров'я посідають останні місця. Тобто, діяльність фондів місцевих громад в Україні зосереджена переважно на вирішенні проблем соціального захисту населення та розвитку відповідних територій [22].

Результати зазначеного опитування показали, що переважна більшість фондів громад в Україні стикається з такими труднощами і перешкодами:

- складна процедура реєстрації фонду громади;
- окремі суперечності у законодавстві, які гальмують розвиток діяльності фондів;
- пасивність громади;
- втрачені традиції усвідомленого "пожертвування" у громадах;
- досить значна зміна представників влади на місцях, що є одним із ризиків для стальної роботи фондів;
- недостатні моральні та матеріальні способи стимулювання благодійництва у країні;
- упереджене ставлення фінансових контрольних органів до діяльності фондів;
- брак кваліфікованих співробітників [22].

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи ефективність такого інструменту, як фонд громади, у вирішенні нагальних місцевих проблем, яка доведена практикою застосування у 84 країнах світу, існує потреба розвитку цієї ідеї і в Україні.

З огляду на те, що основою функцією фонду громади є об'єднання усіх секторів суспільства — бізнесу, влади та громади — для вирішення місцевих проблем, в Україні необхідно розробити дієві механізми залучення та активізації громадян до даної діяльності.

Збільшення фінансових надходжень до фондів на соціальні потреби вимагають популяризації благодійності на рівні окремих громад та країни в цілому. Виконання цього завдання доцільно покласти на націо-

нальний та місцевий уряди. Завданням конкретної організації для досягнення цієї мети є застосування оптимальних моделей залучення ресурсів з врахуванням особливостей місцевих громад.

Для більш ефективного використання фінансових ресурсів фондів громад необхідно розробляти оптимальні критерії та схеми надання коштів і комплексну систему оцінювання результатів громадських ініціатив, що фінансуються.

Розвиток даної моделі в Україні, враховуючи брак знань та досвіду в цій сфері, неможливий без створення підтримувальних структур та національних мереж фондів громад, а також поширення успішних практик і соціальної франшизи фондів, тобто детального прописування всіх складових філософії та структури фонду, системи стратегічного планування тощо.

Також вважаємо обов'язковими вдосконалення нормативно-законодавчої бази щодо благодійності в Україні з обов'язковим виділенням такої організаційно-правової форми, як фонд громади, та особливостей його діяльності.

Література:

1. Foundation Center. Available: <http://foundationcenter.org>.
2. National Standards for U.S. Community Foundations. Available: www.cfstandards.org.
3. Reynolds D. The Balancing Act: The Roles of a Community Foundation. Available: <http://mott.org>.
4. Rebuilding communities the public trust way: community foundation assistance to CDCs, 1980—2000 / Jeffrey S. Lowe. — Lexington Books, 2006. — 127.
5. Lowe, Jeffrey S. Building Community Development Capacity in Cleveland: A Report for the Ford Foundation. — Center for Urban Policy Research, Rutgers-The State University of New Jersey, 1998.
6. Rebuilding Cleveland: the Cleveland Foundation and its evolving urban strategy / Diana Tittle — Ohio State University Press, 1992. — 328.
7. Carman Joanne G. Community Foundations: A Growing Resource for Community Development // Nonprofit Management & Leadership, 12.1 (Fall 2001). — P. 7—24.
8. Carman Joanne G. Community Foundations and Neighborhood Revitalization. ARNOVA Conference Proceedings. — 1998.
9. Gast E. Community foundation handbook: What you need to know. — New York: Council on Foundations, 2006.
10. Hall Peter Dobkin. The Community Foundation in America, 1914—1987. Philanthropic Giving. Richard Magat. — NY: Oxford University Press, 1989.
11. Hall Peter Dobkin. The Community Foundation and The Foundations Of Community: The H. C. Trexler Estate Of Allentown, Pennsylvania. — A Preliminary Report.
12. Walkenhorst Peter. Building Philanthropic and Social Capital: The Work of Community Foundations. Gьtersloh. Germany: Bertelsmann Foundation, 2001.
13. Mayer, Steven E. Building Community Capacity: The Potential Of Community Foundations. — Minneapolis, MN: Rainbow Research, 1994.
14. WINGS Global Fund for Community Foundations. Available: www.wingsweb.org.
15. Canada's Community Foundations. Available: <http://www.cfc-fcc.ca>.
16. Український форум благодійників. — Режим доступу: <http://www.ufb.org.ua>.
17. ICAP "Єднання". — Режим доступу: <http://www.ednannia.kiev.ua>.
18. Key Facts on Community Foundation. — May 2009. — Available: http://foundationcenter.org/gaiknowledge/research/pdf/keyfacts-_comm_2009.pdf.
19. Гулевська-Черниш А. Світовий рух фондів громад // Вісник фондів громад України. — 2010. — Випуск 1. — Режим доступу: <http://www.ednannia.kiev.ua>.
20. The World Bank. Available: www.worldbank.org.
21. 2008 Community Foundation Global Status Report Overview. Available: www.wingsweb.org.
22. Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / Автори: О.В. Безпалько, Ю.М. Галустьян, А.В. Гулевська-Черниш, Г.М. Лактіонова, Л.Б. Магдююк, Д.В. Непочатова, Л.М. Паливода, Г.О. Притиск.; за заг. ред. А.В. Гулевської-Черниш. — К.: Книга плюс, 2008. — 120 с.
23. Климова Н. Статистичний зріз сучасного стану фондів громад України // Вісник фондів громад України. — 2010. — Випуск 2. — Режим доступу: <http://www.ednannia.kiev.ua>.
24. Фонды местных сообществ — инструмент повышения гражданской активности населения. — Режим доступу: <http://www.cafrussia.ru>.
25. Юсипенко Т. Порівняльний аналіз організаційних принципів діяльності фондів громад (ком'юніті фондів) у вибраних країнах // За матеріалами проекту ТАСІС "Розбудова громадянського суспільства". *Стаття надійшла до редакції 26.08.2010 р.*

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"